

რატომ უნდა გამოვიყენოთ ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები მართლმსაჯულების განხორციელებისას?

კონსტანტინე კორკელია

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ადამიანის უფლებათა
საერთაშორისო სამართლის პროფესორი.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენება მართლმსაჯულების განხორციელებისას იძლევა სწორი სასამართლო გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას. ევროპული სტანდარტები ასრულებენ ადამიანის უფლებათა დაცვის ერთგვარი ორიენტირის ფუნქციას და ისინი ხელს უწყობენ ადამიანის უფლებათა დაცვას მაქსიმალურად მაღალი ხარისხით. რამდენიმე ევროპული სახელმწიფოს სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში პირდაპირ მიუთითა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებზე, როგორც ადამიანის უფლებათა დაცვის ორიენტირზე¹.

მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენებას აქვს რამდენიმე მნიშვნელოვანი უპირატესობა, რომლებით სარგებლობის შემთხვევაშიც საქართველოს სასამართლოებს მიეცემა შესაძლებლობა, უზრუნველყონ ადამიანის უფლებათა დაცვა ევროპული სტანდარტებით. მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც:

- ა) ზოგადი ან ბუნდოვანი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების სწორი განმარტების საშუალება;
- ბ) შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიის თავიდან აცილების საშუალება;
- გ) შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებში არსებული სამართლებრივი ვაკუუმის ამოვსების საშუალება;
- დ) ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების განჭვრეტის საშუალება;
- ე) ადამიანის უფლებათა ეროვნული სტანდარტების განვითარების საშუალება;

¹ G. Ress, The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 842. ასევე იხ. *Cosmos Press v. The Police*, 2 CLR 73, 1985, 76-81.

ვ) სასამართლოს გადაწყვეტილებისთვის სამართლებრივი დამაჯერებლობის შემძენი საშუალება.

ა) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც ზოგადი ან ბუნდოვანი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების სწორი განმარტების საშუალება

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენება მართლმსაჯულების განხორციელებისას ეროვნულ სასამართლოს აძლევს შესაძლებლობას, სწორად განმარტოს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების ზოგადი ან ბუნდოვანი ნორმები.²

სასამართლო დავის გადასაწყვეტად ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება ძირითადად გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, მაგრამ მისი დებულების სწორი განმარტებისათვის მან შეიძლება ასევე გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტი. ამ შემთხვევაში ევროპული სტანდარტი და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი ავსებენ ერთმანეთს. შესაბამისად, სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლებრივი საფუძველი იქნება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი), ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტი. ევროპული სტანდარტების გამოყენება, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალებისა, ხდება მაშინ, როდესაც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი არასაკმარისად კონკრეტულად ანუსრიგებს საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რის გამოც, არსებობს არასწორი გადაწყვეტილების მიღების რისკი. ევროპული კონვენციის გამოყენებით სასამართლოს შეუძლია, უზრუნველყოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის სწორი განმარტება.

² N. Bratza, The Treatment and Interpretation of the European Convention on Human Rights By the English Court, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 69; ასევე იხ. ლორდ დენინგის განცხადება: "The position [...] is that if there is any ambiguity in our statutes or uncertainty in our law, then these courts can look to the [European] Convention [on Human Rights] as an aid to clear up the ambiguity and uncertainty, seeking always to bring them into harmony with it." Lord Denning, in: *R. v. Chief Immigration Officer, Ex parte Bibi* [1976] 3 All E.R. 847.

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში ყველაზე ხშირია ევროპული კონვენციის გამოყენება, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალებისა.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენების როლი, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების სწორი განმარტების საშუალებისა, დასტურდება არა მხოლოდ იმ სახელმწიფოთა ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკით, რომლებშიც ევროპული კონვენცია აღიარებულია კანონმდებლობის ნაწილად, არამედ, ასევე იმ სახელმწიფოების სასამართლოების პრაქტიკით, რომლებშიც ევროპული კონვენცია არ არის ასეთად აღიარებული.

საყურადღებოა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს იყენებენ არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლოები, არამედ არაევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოებიც³. ნაწილობრივ ეს ტენდენცია განპირობებულია ევროპული კონვენციითა და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებული დებულებების მსგავსებით⁴. ამას მოწმობს არაევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების გადაწყვეტილებები. მაგალითად: საქმის – *ფილარტიგა პენა-ირალას წინააღმდეგ* – განხილვისას აშშ-ის საკასაციო სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომელიც წამების აკრძალვას ეხებოდა⁵; ზიმბაბვეს უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმის – *თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tyrrer v. the United Kingdom)* – განხილვისას, რათა დაედასტურებინა, რომ სხეულებრივი სასჯელები „არაადამიანური და ღირსების შემლახავი“ დასჯაა, რაც ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით იკრძალება⁶; ამავე სასამართლომ სხვა საქმეზე, რომელიც არასრულწლოვანის სხეულებრივ დასჯას ეხებოდა, გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე – *თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tyrrer v. the United Kingdom)* და *კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. the*

*United Kingdom)*⁷; ზიმბაბვეს უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ საქმეში განიხილა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – *ზოერიინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. the United Kingdom)*⁸; ინდოეთის უზენაესმა სასამართლომ მოიშველია ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ინდოეთის კონსტიტუციის განმარტებისათვის⁹; კანადის სასამართლო პრაქტიკისათვის ასევე ცნობილია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება¹⁰.

აქედან გამომდინარეობს, რომ არაევროპული სახელმწიფოები მართლმსაჯულების განხორციელებისას იყენებენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებს, რათა უზრუნველყონ სახელმწიფოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების ზოგადი ან ბუნდოვანი ნორმების სწორი განმარტება¹¹.

საქართველოს სასამართლოებმა უნდა განმარტონ საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები ევროპული სტანდარტების მიხედვით. მათი გამოყენებით სასამართლოები თავს აარიდებენ კონსტიტუციის ისეთ განმარტებას, რომელიც ადამიანის უფლებებს უზრუნველყოფს უფრო დაბალი სტანდარტით, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია ევროპული სტანდარტებით. საქართველოს სასამართლომ ევროპული სტანდარტები შეიძლება გამოიყენოს როგორც ორიენტირი, რომელიც დაეხმარება მას სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში.

ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რადგან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, დიდია იმის ალბათობა, რომ ევროპული კონვენციის დებულებებს განსხვავებულად განმარტავენ, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებების დარღვევა

⁷ საქმე – *კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. the United Kingdom)* (1982 წელი) – ეხება სკოლაში ბავშვთა მიმართ სხეულებრივი სასჯელის როგორც დისციპლინური ღონისძიების გამოყენების აკრძალვას. იხ. *Juvenile v. The State*, Judgment No. 64/89, Crim. App. No.156/88. ციტი.: J. Merrils, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 20.

⁸ J. Dugard, *The Role of Human Rights Treaty Standards in Domestic Law: The Southern African Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000, 277-278.

⁹ A. Lester, *Freedom of Expression*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 468 (footnote 16).

¹⁰ Report of the Sixty-Sixth Conference, *International Law Association* (1994), 1994, 334; Y. Iwasawa, *The Domestic Impact of International Human Rights Standards: The Japanese Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000, 267.

¹¹ A. Bayefski, *International Human Rights Law in Canadian Courts*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 321; R. Lillich, *Towards the Harmonization of International Human Rights Law*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 467.

³ E. Benvenisti, *National Courts and the International Law on Minority Rights*, 2 *Austrian Review of International and European Law*, 1, 1997, 4-5.

⁴ R. Lillich, *Towards the Harmonization of International Human Rights Law*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 467.

⁵ 630 F 2d 876 (1980).

⁶ *Ncube, Tshuma and Ndhlovu v. The State* (1988) 2 Afr. L. Rep. 702. ციტი.: J. Merrils, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 20.

სახელმწიფოს მიერ. თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გამოიყენა ევროპული სტანდარტები, მან შეიძლება უფრო შეზღუდვითად განმარტოს ის უფლება, რომელიც ენიჭება პირს. ამის შედეგად პირი არ იქნება უზრუნველყოფილი უფლებით, რომელიც მას ენიჭება ევროპული სტანდარტებით. ასეთ შემთხვევაში, თუ პირი მიმართავს ევროპულ სასამართლოს იმის მტკიცებით, რომ ეროვნულმა სასამართლომ იგი არ უზრუნველყო იმ უფლებით, რომელიც მას ენიჭება ევროპული სტანდარტებით, ევროპული სასამართლო მის სასარგებლოდ გადაწყვეტს დავას და დაადგენს, რომ სახელმწიფომ, რომლის სასამართლომაც ევროპული სტანდარტები უფრო შეზღუდვითად განმარტა, ვიდრე ეს განსაზღვრულია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, არ შეასრულა კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებანი¹².

ბ) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიის თავიდან აცილების საშუალება

ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები ასევე გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიისას. ამ შემთხვევაში ეროვნული სასამართლო იყენებს ევროპულ სტანდარტს, თუ მან დაადგინა, რომ უფრო დაბალ საფეხურზე მდგომი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) ეწინააღმდეგება ევროპულ სტანდარტს.

საქართველოს სასამართლოების მიერ ევროპულ სტანდარტებსა და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით განმტკიცებულ ადამიანის უფლებათა სტანდარტებს შორის კოლიზიის აღმოჩენის იშვიათობა შეიძლება იმით აიხსნას, რომ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის მცირეა ასეთი სამართლებრივი წინააღმდეგობანი, თუმცა ასეთი ახსნა დამაჯერებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ თეორიულად. პრაქტიკული თვალსაზრისით ეს არგუმენტი არ იქნება დამაჯერებელი, რაც, *inter alia*, იქიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოში, რომელიც ჯერ კიდევ აყალიბებს თავის სამართლებრივ ბაზას ადამიანის უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით, უფრო დიდია წინააღმდეგობების ალბათობა, ვიდრე იმ სახელმწიფოებში, რომლებსაც მდიდარი სამართლებრივი ტრადიციები აქვთ ადამიანის

¹² J. Velu, Report on "Responsibilities for States Parties to the European Convention", in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988, 592-593.

უფლებათა დაცვის თანამედროვე სტანდარტების უზრუნველყოფაში¹³.

ამის დასტურად შეიძლება საქართველოს კონსტიტუციიდან მოვიყვანოთ მაგალითი. ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ, თუ საქართველოს კონსტიტუციაში შეიძლება იქნეს აღმოჩენილი სამართლებრივი წინააღმდეგობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებთან, მით უმეტეს, არ არის გამორიცხული, რომ წინააღმდეგობა არსებობდეს სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებთან მიმართებით.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-4 პუნქტი ადგენდა დებულებას, რომლის მიხედვით, „დაუშვებელია დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდული პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულება“. თავისთავად ეს დებულება უპრობლემოა ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, მაგრამ პრობლემას ქმნის კონსტიტუციის 46-ე მუხლის პირველი პუნქტი, რომელიც ითვალისწინებს, რომ საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს საქართველოს პრეზიდენტი უფლება აქვს, შეზღუდოს კონსტიტუციით ჩამოყალიბებული ზოგიერთი მუხლი, მათ შორის მე-18 მუხლი. გამოდის, რომ საქართველოში საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს პრეზიდენტი უფლებამოსილია, დაუშვას დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდული პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულება, რაც პირდაპირ ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლს (წამების, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვა) და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლი პრობლემური იქნებოდა, 2006 წელს რომ არ შეეტანათ კონსტიტუციაში ცვლილება და ზემოთ მითითებული პუნქტი კონსტიტუციის მე-18 მუხლიდან მე-17 მუხლში არ გადაეტანათ მე-3 დამატებით პუნქტად. საერთაშორისო, მათ შორის ევროპულ, სტანდარტებთან წინააღმდეგობამ განაპირობა კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა.

ხსენებული მაგალითი ცხადყოფს, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო და ევროპულ სტანდარტებსა და კონსტიტუციას შორისაც კი შეიძლე-

¹³ დამოუკიდებელი ექსპერტების მიერ მომზადებული კვლევა საქართველოს კანონმდებლობის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნებთან შესაბამისობის შესახებ ადასტურებს საქართველოს მრავალი ნორმატიული აქტის ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობაში მოყვანის აუცილებლობას. იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001; ასევე იხ. ევროპის საბჭოს ექსპერტების მიერ მომზადებული მოხსენება, Report on the Conformity of the Legal Order of Georgia with Council of Europe Standards, AS/Bur/Georgia (1997) 1, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 25 September 1997.

ბა წარმოიშვას სამართლებრივი წინააღმდეგობა, რომელიც ამ კონკრეტულ შემთხვევაში არსებობდა თითქმის 11 წლის განმავლობაში, ვიდრე კონსტიტუციაში არ შეიტანდნენ ცვლილებას.

ზოგადად, ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში კონვენციის გამოყენება შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით დადგენილი ნორმის საწინააღმდეგოდ შედარებით იშვიათობაა. მიუხედავად ასეთი შემთხვევების იშვიათობისა, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ორი შემთხვევა, რომელიც მოგვიანებით არის განხილული ნაშრომში.

ნორმათა კოლიზიის საკითხთან მომიჯნავეა ადამიანის უფლებათა განსხვავებული სტანდარტით დაცული უფლებების საკითხი. ზოგიერთ შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპი შეიძლება წინამდებლობაში მოვიდეს იერარქიული თანაფარდობის პრინციპთან. თუ საერთო სასამართლო დაადგენს, რომ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) პირს უზრუნველყოფს უფრო ეფექტიანი დაცვით, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, საერთო სასამართლომ უპირატესობა უნდა მიანიჭოს და გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით იგი უფრო დაბალ იერარქიულ საფეხურზეა, ვიდრე ევროპული კონვენცია. ასეთი მიდგომა გამართლებულია ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპით. საქართველოს სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს იმ აქტით, რომელიც უფრო ეფექტიანად უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა დაცვას. არ იქნებოდა მართებული, რომ კოლიზიისას ევროპულ კონვენციასა და კანონს შორის, რომელშიც კანონი უზრუნველყოფს პირის უფლებების უფრო ეფექტიან დაცვას, ვიდრე ევროპული კონვენცია, საქართველოს სასამართლომ გამოიყენოს ევროპული კონვენცია (რომელსაც იერარქიული უპირატესობა ენიჭება კანონთან შედარებით) კანონით დადგენილი ადამიანის უფლებათა უფრო ეფექტიანი დაცვის საზიანოდ.

სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, ისევე როგორც ზოგადად ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების ერთ-ერთი უპირატესობა ზუსტად ისაა, რომ იგი იძლევა ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმის დადგენის შესაძლებლობას, რომელიც უფრო დაბალი სტანდარტით იცავს ადამიანის უფლებებს, ვიდრე ევროპული კონვენცია. თუ სასამართლო არ გამოიყენებს

ევროპულ კონვენციასა და, ზოგადად, საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, იგი უბრალოდ ვერ შეძლებს კოლიზიის დადგენას შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და ევროპულ კონვენციას შორის და სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისას იხელმძღვანელებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო დაბალი სტანდარტებით. მართალია, ევროპულ კონვენციას ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მიენიჭება უპირატესობა, მაგრამ კოლიზიის აღმოფხვრის გარეშე არ არის იმის გარანტია, რომ მომავალში, სხვა სასამართლოს მიერ მსგავსი გარემოებების არსებობის შემთხვევაში, საქმის განმხილველი სასამართლო გამოიყენებს ევროპულ კონვენციას და უპირატესობას მიანიჭებს მას.

გ) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებში არსებული სამართლებრივი ვაკუუმის ამოვსების საშუალება

მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებში არსებული სამართლებრივი ვაკუუმის ამოსავსებად. ეს ხდება მაშინ, როდესაც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) არ აწესრიგებს შესაბამის საზოგადოებრივ ურთიერთობას (ანუ სახეზეა სამართლებრივი ვაკუუმი), მაშინ, როდესაც ევროპული კონვენციით ასეთი ურთიერთობა მოწესრიგებულია.

ევროპული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძვლად გამოყენების საილუსტრაციოდ შეიძლება პოლონეთის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 1997 წლის გადაწყვეტილების მოშველიება¹⁴.

საქმე ეხებოდა პოლონეთში დაკავებული ჩინეთის ორი მოქალაქის ექსტრადიციას ჩინეთში, სადაც მათზე გამოცხადებული იყო ძებნა თაღლითობისა და ქონების მითვისების ბრალდების გამო. ჩინეთის ხელისუფლებამ პოლონეთისაგან მოითხოვა ამ პირთა ექსტრადიცია.

უზენაესი სასამართლოს წინაშე ჩინეთის მოქალაქეებმა ექსტრადიციის შესახებ ბრძანების გასაუქმებლად მოიშველიეს ორი არგუმენტი: ა) ჩინეთში ეს დანაშაულები ითვალისწინებს სიკვდილით დასჯას; ბ) არსებობს იმის დასაბუთებული ეჭვი, რომ

¹⁴ იხ. პოლონეთის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის პალატის განაჩენი საქმეზე – *მანდუგეკი*, 1997 წლის 29 ივლისი; ასევე იხ. A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 666.

ორივე მათგანი დაექვემდებარება წამებას და/ან არაადამიანურ, ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან სასჯელს. ამ არგუმენტების საფუძველზე ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ჩინეთში მათი ექსტრადიცია ჩაითვლება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად, რის გამოც უნდა გაუქმდეს ბრძანება ექსტრადიციის შესახებ. პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ გააუქმა ბრძანება ექსტრადიციის შესახებ. სასამართლომ გააკეთა განცხადება, რომელიც თავისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო სრულად არის ციტირებული:

„ის, რომ ჩინეთი არ არის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე, არაარსებითა იმასთან დაკავშირებით, რომ ეს საქმე ეხება ურთიერთობას პოლონეთსა და ჩინეთს შორის. [ადამიანის უფლებათა ევროპული] კონვენციის პირველი მუხლი აკისრებს მალალ ხელშემკვრელ მხარეებს ვალდებულებას, „ყველა უზრუნველყონ ამ კონვენციის I ნაწილში განსაზღვრული უფლებებითა და თავისუფლებებით“. გარდა ამისა, ჩვენ უნდა დავეყრდნოთ არა მხოლოდ კონვენციის ტექსტს, არამედ სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. სტრასბურგის სასამართლომ არაერთხელ განმარტა კონვენცია ექსტრადიციასთან დაკავშირებით. [...] კონვენციის მე-3 მუხლი კრძალავს წამებას ან არაადამიანურ, ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან სასჯელს. ექსტრადიცია იმ სახელმწიფოში, რომელშიც პირი შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას ან არაადამიანურ მოპყრობას, ან სასჯელს, შეადგენს ამ მუხლის დარღვევას¹⁵. საჭირო არ არის იმის დამტკიცება, რომ ეს პირი ნამდვილად დაექვემდებარება ასეთ მოპყრობას ან სასჯელს. საკმარისია ასეთი მოპყრობის ან სასჯელის ალბათობის დადგენა (იხ. ზოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1989 წელი; კრუზ ვარასი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ, 1991 წელი; ვილვარაჯა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1991 წელი; აჰმედი ავსტრიის წინააღმდეგ, 1996 წელი).

ამგვარად, ექსტრადიცია დაუშვებელია, თუ არსებობს იმის ალბათობა, რომ გადასაცემი პირი დაექვემდებარება წამებას ან არაადამიანურ, ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან სასჯელს.

იგივე წესი გამოიყენება ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიმართ. [...] ექსტრადიცია არ დაიშვება, თუ არსებობს ალბათობა, რომ გადასაცემი პირი არ იქნება უზრუნველყოფილი

¹⁵ M. O'Boyle, Extradition and Expulsion under the European Convention on Human Rights: Reflection on the Soering Case, in: Human Rights and Constitutional Law, Essays in Honour of Brian Walsh, J. O'Reilly (Ed.), 1992, 96-98.

სამართლიანი სასამართლოს ძირითადი გარანტიებით გადაცემის შემდგომი სასამართლო პროცესის დროს.

ამ სასამართლოს არ ძალუძს, დაადგინოს რაიმე ფაქტი ჩინეთში არსებული მდგომარეობის შესახებ. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია დავეყრდნოთ რაიონული სასამართლოს დასკვნებს (რომლებიც არ უარყო სააპელაციო სასამართლომ), რომელთა თანახმად, არსებობს დიდი ალბათობა, მომჩივნებს, თუ განხორციელდა მათი ექსტრადიცია, შეიძლება მოეპყრონ ისე, რომ დაირღვეს საერთაშორისო სამართალი, განსაკუთრებით, ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლი“.

ხსენებული საქმიდან ნათელია, რომ პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი) როგორც ქვეყნის კანონმდებლობაში სამართლებრივი ვაკუუმის ამოვსების საშუალება.

დ) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების განჭვრეტის საშუალება

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ განპირობებულია ასევე იმიტომ, რომ ის აძლევს ეროვნულ სასამართლოებს იმ გადაწყვეტილების განჭვრეტის შესაძლებლობას, რომელსაც, სავარაუდოდ, მიიღებს ევროპული სასამართლო ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ ევროპულ სასამართლოში განაცხადით მიმართვის შემთხვევაში.

თუ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ადრე განხილულ საქმესთან დაკავშირებით დაადგინა კონვენციის დარღვევა ერთ-ერთი მონაწილე სახელმწიფოს მიერ, დიდია იმის ალბათობა, რომ მსგავს საქმეზე, რომელიც მომავალში შეიძლება განიხილოს ევროპულმა სასამართლომ, იგი მიიღებს ასეთსავე გადაწყვეტილებას, კერძოდ, დაადგენს სახელმწიფოს მიერ კონვენციის დარღვევას¹⁶.

თუ ეროვნული სასამართლოები არ გაითვალისწინებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, არ მოახდენენ კანონმდებლობისა და პრაქტიკის, განსაკუთრებით კი, სასამართლო პრაქტიკის კორექტირებას ევროპული სასამართლოს მიერ ანალოგიურ საქმეებზე ადრე მიღებული გადაწყვეტილებების მიხედვით, ისინი დადგებიან რეალური საფრთხის წინაშე, რომ ევროპული

¹⁶ J. A. Carrillo Salcedo, The European System of Protection of Human Rights, in: Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level, vol. I, 1991, 376-377; J. Merrills, The Development of International Law by the European Court of Human Rights, 1993, 12.

სასამართლო დაადგენს ევროპული კონვენციის დარღვევას ამ სახელმწიფოს მიერ. სხვა სიტყვებით, თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა ევროპული სასამართლოს მიერ ადრე მიღებული გადაწყვეტილებები ანალოგიურ საქმეებთან დაკავშირებით, რომლებშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა, სავარაუდოა, რომ ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ განაცხადის შეტანის შემთხვევაში, ევროპული სასამართლო იმავს დაადგენს¹⁷.

ცხადია, სახელმწიფოს, მისი ეროვნული სასამართლოების ინტერესებშია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება, რაც მას მისცემს შესაძლებლობას, დაიცვას ფიზიკური და იურიდიული პირების უფლებები ევროპული სტანდარტებით. თუ ეროვნულმა სასამართლებმა გამოიყენეს პრეცედენტული სამართალი და მასში დადგინილი სტანდარტებით დაიცვეს პირთა უფლებები, ნაკლებად მოსალოდნელია, ამ პირებმა მიმართონ ევროპულ სასამართლოს თავიანთი უფლებების დასაცავად და, აქედან გამომდინარე, მცირეა იმის ალბათობა, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინოს, რომ ამ სახელმწიფომ დაარღვია ევროპული კონვენცია.

ის გარემოება, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისას, როგორც წესი, ითვალისწინებს თავის ადრინდელ გადაწყვეტილებებს (პრეცედენტულ სამართალს), არ ნიშნავს, რომ მას არ შეუძლია შეცვალოს თავისი შეხედულება და განსხვავებულად განმარტოს კონვენციის დებულებები. საქმეზე – *კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Cossey v. the United Kingdom)* – ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებათა მომდევნო საქმეების განხილვისას გამოყენების პრაქტიკა „ხელს არ შეუშლის სასამართლოს, გადაუხვიოს ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებას, თუ იგი დარწმუნდა, რომ არსებობს ამისათვის დამაჯერებელი მიზეზები. ასეთი გადახვევა შეიძლება მოხდეს, მაგალითად, უზრუნველყოფილ რომ იქნეს კონვენციის ისეთი განმარტება, რომელიც ასახავს საზოგადოებრივ ცვლილებებს და შეესაბამება დღევანდელ პირობებს“¹⁸.

როგორც თავად კონვენციით, ისე ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით დადასტურებულია ევროპული სასამართლოს მიერ ისეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა, რომელიც

განასხვავებს მის დღევანდელ მიდგომას ადამიანის უფლებათა დაცვის ამა თუ იმ საკითხისადმი ადრინდელი მიდგომისაგან¹⁹. ევროპული კონვენციის 30-ე მუხლი პირდაპირ ითვალისწინებს ევროპული სასამართლოს მიერ ისეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას, რომელიც შეუთავსებელია სასამართლოს მიერ ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან²⁰. რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას ევროპული კონვენციის ისეთ განმარტებასთან დაკავშირებით, რომელიც განსხვავდება ადრინდელი განმარტებისაგან, სასამართლო პრაქტიკაში მრავლად იყო შემთხვევა, როდესაც ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის დებულებათა განმარტება განსხვავდებოდა ადრინდელისაგან²¹.

ე) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების განვითარების საშუალება

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენების ერთ-ერთი უპირატესობა ისაა, რომ ის იძლევა ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების განვითარების საშუალებას ევროპული სტანდარტების კვალდაკვალ.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების მიხედვით, კანონმდებლობის დებულებების განმარტების ერთ-ერთი განმარტებელი ფაქტორია ის, რომ ევროპული კონვენცია აღიარებულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად. ასეთად კონვენციის აღიარება ნიშნავს, რომ მისი დებულებები უნდა განიმარტოს საზოგადოებრივ ცნობიერებაში მომხდარი ცვლილებების შესაბამისად²². თუ საქართველოს კანონმდებლობის დებულებები არ განიმარტა ევროპული სტანდარტების მიხედვით, შეიძლება, კანონმდებლობის ნორმების შინაარსი „ჩამორჩეს“ ევროპული სტანდარტებით დაცულ უფლებათა შინაარსს, რომელიც სულ უფრო ვითარდება ადამიან-

¹⁹ იხ. საქმეები: *დელკორტი ბელგიის წინააღმდეგ (Delcourt v. Belgium)* (1970 წელი) და *ბორგერსი ბელგიის წინააღმდეგ (Borgers v. Belgium)* (1990 წელი); *შისერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Schiesser v. Switzerland)* (1979 წელი); ასევე იხ. L. Wildhaber, *Precedent in the European Court of Human Rights*, in: *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Rysdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 1532-1533.

²⁰ ევროპული კონვენციის 30-ე მუხლის თანახმად: „როდესაც პალატის განხილვაში არსებული საქმე მნიშვნელოვან საკითხს წამოჭრის, რომელიც გავლენას ახდენს კონვენციის ან მისი ოქმების განმარტებაზე, ან პალატის მიერ საკითხის გადაწყვეტას შეიძლება მოჰყვეს სასამართლოს მიერ მანამდე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან შეუთავსებელი შედეგი, პალატას უფლება აქვს, გადაწყვეტილების გამოტანამდე, ნებისმიერ დროს, უარი განაცხადოს იურისდიქციაზე დიდი პალატის სასარგებლოდ, თუ საქმის რომელიმე მხარე არ არის წინააღმდეგი“.

²¹ J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 14.

²² S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 236.

¹⁷ E. Alkema, *Responsibilities Deriving from the Implementation of the European Convention on Human Rights: Responsibilities for States Parties to the Convention*, in: *Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights*, 13-16 November 1985, 1988, 708.

¹⁸ 1990 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 184, 35-ე პუნქტი.

ნის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ზრდასთან ერთად. თუ ეროვნული სასამართლო არ გამოიყენებს ევროპულ სტანდარტებს კანონმდებლობის განმარტებისათვის, შეიძლება, კანონმდებლობის დებულებები უფრო შეზღუდულად განიმარტოს, რის გამოც დაირღვევა ევროპული სტანდარტებით გათვალისწინებული უფლებები²³.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების მიხედვით, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების განმარტება ხელს შეუწყობს ევროპული კონვენციით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლითა და საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ჰარმონიზებას. ცხადია, რომ ასეთი ჰარმონიზება უნდა მოხდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების გაზრდის მიზნით. თუ საქართველოს კანონმდებლობის ნორმა განიმარტა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით და ეროვნულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს ადგენს, ეროვნულმა სასამართლომ ისე უნდა განმარტოს კანონმდებლობის დებულებები, რომ ისინი შეესაბამებოდნენ პრეცედენტულ სამართალს; მეორე მხრივ, თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონმდებლობის განმარტებას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით სანინალმდეგო შედეგი აქვს, ანუ კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლება შეიძლება შეიზღუდოს ასეთი განმარტებით, მაშინ საქართველოს სასამართლომ არ უნდა განმარტოს კანონმდებლობა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი უფრო დაბალი სტანდარტით.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტებით საქართველოს კანონმდებლობის განმარტება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს კონსტიტუციასთან მიმართებით.

კონსტიტუციურ დებულებათა განმარტებას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით ხელს უწყობს საქართველოს კონსტიტუციისა და ევროპული კონვენციის დებულებათა მსგავსება. ასეთი მსგავსება განაპირობა იმან, რომ საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების დროს მხედველობაში იქნა მიღებული ევროპული კონვენციის დებულებები. ევროპული კონვენციის დებულებები საქართველოს კონსტიტუციის ზო-

²³ W. Binchy, The Bill, the Advantages and Disadvantages of the Approach Taken, and Possible Alternatives, paper presented to the Conference of the Law Society of Ireland on the European Convention on Human Rights Bill (2001), 19 October 2002.

გიერთ მუხლს საფუძვლად აკი დაედო. როგორც გერმანელი მკვლევარი ვ. გაული აღნიშნავს თავის ნაშრომში, რომელშიც შეისწავლა საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების პროცესი, „ვენეციის კომისიის მიერ განხორციელებული ანალიზისა და დახმარების შედეგად, უკვე ადრეულ ეტაპზე დადგინდა კონსტიტუციის პროექტის ნორმათა ევროპის საბჭოს ნორმებთან, უპირველეს ყოვლისა კი, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობა“²⁴.

ასეთი მსგავსება განსაკუთრებით თვალსაჩინოა საქართველოს კონსტიტუციის 22-ე მუხლის მე-3 პუნქტსა და 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტთან დაკავშირებით, რომელთა ფორმულირებები მსგავსია ევროპული კონვენციის შესაბამისი დებულებების ფორმულირებებისა. იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპულმა სასამართლომ მნიშვნელოვნად განავითარა და დააზუსტა ევროპული კონვენციის მატერიალური მუხლების შინაარსი, ევროპულმა კონვენციამ და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა შეიძლება ორიენტირის როლი შეასრულოს საქართველოს კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა შესახებ დებულებების განმარტებისათვის.

ამ მსგავსების საილუსტრაციოდ შეიძლება ისეთი უფლების რეგულირების საკითხის მოშველიება, როგორცაა გამოხატვის თავისუფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ იმისათვის, რათა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა მართლზომიერად ჩაითვალოს, მან უნდა დააკმაყოფილოს სამი პირობა, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა უნდა: ა) იყოს კანონით განსაზღვრული; ბ) ემსახუროდეს კანონიერ მიზანს²⁵; და გ) იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ამ სამი პირობის საფუძველზე აფასებს, მართლზომიერია თუ არა ევროპული კონვენციის ხსენებული უფლების შეზღუდვა. თუ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არის დაკმაყოფილებული ერთ-ერთი პირობა მაინც, იგი მიიჩნევს, რომ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა არამართლზომიერია და შესაბამისმა სახელმწიფომ დაარღვია ევროპული კონვენციის შესაბამისი დებულება.

²⁴ იხ. ვ. გაული, კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში, 2002 წელი, გვ. 374; ასევე იხ. გვ. 32.

²⁵ მაგალითად, ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწყვეტი რიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მსგავსად, საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი ადგენს სამ ანალოგიურ პირობას სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებით, კერძოდ, 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტში აღნიშნულია, რომ: „ამ მუხლის პირველ და მეორე პუნქტებში ჩამოთვლილ უფლებათა განხორციელება შესაძლებელია კანონით შეიზღუდოს ისეთი პირობებით, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად“.

სიტყვის (გამოხატვის) თავისუფლებასთან დაკავშირებით საქართველოს კონსტიტუციისა და ევროპული კონვენციის დებულებების შედარებიდან ნათელია, რომ ამ აქტებით დადგენილი პირობები სიტყვის (გამოხატვის) თავისუფლების შეზღუდვის მიმართ მსგავსია²⁶. ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მსგავსად საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს სამ პირობას, რომელთა დაკმაყოფილების შემთხვევაში შეიძლება მართლზომიერად შეიზღუდოს სიტყვის თავისუფლება. საქართველოს სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს ევროპული კონვენცია, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და მის საფუძველზე შეაფასოს სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის მართლზომიერება. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოებს შესაძლებლობას მისცემს, მიიღონ ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც შეესაბამება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი იქნება ის ორიენტირი, რომელიც დაეხმარება საქართველოს სასამართლოს სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში²⁷.

²⁶ სიტყვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით, მიუხედავად კონსტიტუციისა და კონვენციით გათვალისწინებული დებულებების მსგავსებისა, გასათვალისწინებელია, რომ ევროპული კონვენცია ასევე მოიხსენიებს კიდევ ერთ კანონიერ მიზანს – ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვას, რომლის საფუძველზეც შეიძლება შეიზღუდოს ადამიანის უფლებები, რასაც კონსტიტუციის 24-ე მუხლი არ ითვალისწინებს. იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 24.

²⁷ J. Polakiewicz, The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law, 17 Human Rights Law Journal, N11-12, 1996, 407.

ასევე აღსანიშნავია, რომ, თუ საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლი აწესრიგებს „სიტყვის თავისუფლებას“, კონვენციის მე-10 მუხლი აწესრიგებს „გამოხატვის თავისუფლებას“. ეს უკანასკნელი უფრო ფართოა და მოიცავს არა მხოლოდ „სიტყვით“ გამოხატულ შეხედულებას, არამედ ნებისმიერი სხვა ფორმით (მაგ., ხელოვნების ნაწარმოებით, ნახატით)²⁸. საქართველოს სასამართლოებმა ასეთი განსხვავება კონვენციითა და კონსტიტუციით მონესრიგებული უფლების ფარგლებთან დაკავშირებით შეიძლება გამოიყენონ საქართველოს კონსტიტუციის ისეთი განმარტებისათვის, რომელიც შეესაბამება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.

ვ) ევროპული სტანდარტების გამოყენება როგორც სასამართლოს გადაწყვეტილებისათვის სამართლებრივი დამაჯერებლობის შემძენი საშუალება

თუ ეროვნული სასამართლო დეტალურად განიხილავს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან (მაგ., კანონთან) ერთად თავის გადაწყვეტილებას დაასაბუთებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტებით, მოსარჩელისათვის ასეთი გადაწყვეტილება, სავარაუდოდ, უფრო დამაჯერებელი იქნება, მიუხედავად იმისა, მოსარჩელის სასარგებლოდ არის ეს გადაწყვეტილება თუ არა²⁹.

ნაკლებად სავარაუდოა, მოსარჩელემ ეჭვი შეიტანოს გადაწყვეტილების სამართლიანობაში, თუ მან დაინახა, რომ გადაწყვეტილებაში ეროვნულმა სასამართლომ გამოიყენა არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა (რომელიც, მოსარჩელის აზრით, შეიძლება ხარვეზიანი იყოს და არ აკმაყოფილებდეს ევროპულ სტანდარტებს), არამედ ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები, რომელთან მიმართებითაც მოსარჩელეს, როგორც წესი, არ უჩნდება ეჭვები ამ სტანდარტებით დაცული უფლებების ხარისხთან დაკავშირებით.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენების დადებით მხარეზე, როგორც ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებისათვის სამართლებრივი დამაჯერებლობის შემძენ საშუალებაზე, ყურადღება გამახვილდა საქართველოს მოსამართლეებთან ჩატარებულ კვლევაში. კვლევის

²⁸ მიულერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Muller v. Switzerland), 1988 წლის 24 მაისი, Series A, no. 133, 27-ე პუნქტი.

²⁹ J. Polakiewicz, The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski et al.), 1992, 160.

მიხედვით, „ძირითადი წარმატება, რაც, მოსამართლეების აზრით, თან ახლავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენებას და ევროსასამართლოს გადაწყვეტილებებზე აპელირებას მათ კონკრეტულ საქმიანობაში, არის მოსამართლის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთებულობის გაზრდა. ეს, ერთი მხრივ, მაღალი სამართლებრივი კულტურის მაჩვენებელია, მეორე მხრივ კი – მხარეებს უმტკიცებს რწმენას სასამართლო გადაწყვეტილებების სისწორეში და ამალღებს სასამართლოს ავტორიტეტს, რადგან მასში არის მითითება შესაბამის ევროპულ გამოცდილებაზე³⁰.

ამავე კვლევაში საქალაქო სასამართლოს ერთ-ერთმა მოსამართლემ ყურადღება გაამახვილა ადამიანის უფლებათა სტანდარტების გამოყენების მნიშვნელობაზე, როგორც სასამართლოს მიმართ ნდობის გაზრდის საშუალებაზე. მისი აზრით, „თუ მოქალაქე დაინახავს, რომ რაღაც საკითხი მთელ მხოფლიოში ასე რეგულირდება და მხოლოდ ადგილობრივი სასამართლო არ არის „უსამართლო“, როგორც მას ჰგონია, მეტი ნდობა გაუჩნდება სასამართლოს მიმართ“³¹.

თუ მოსამართლეები გამოიყენებენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებს და მათ საფუძველზე უზრუნველყოფენ ადამიანის უფლებათა დაცვას მართლმსაჯულების განხორციელებისას, ასეთი გადაწყვეტილებები უფრო დამაჯერებელი იქნება დავის მხარეებისათვის, რის გამოც შეიძლება მცირე რაოდენობის საქმეები გასაჩივრდეს ზემდგომ სასამართლო ინსტანციებში ან, ადამიანის უფლებათა დაცვის შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებების ამონურვის შემდეგ, ნაკლები რაოდენობის სარჩელით მიემართოს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს.

ამიტომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენებას, კიდევ ერთი, ძალზე მნიშვნელოვანი უპირატესობა აქვს. პირველ რიგში, ეს ხელს შეუწყობს საქართველოს საკაცაციო და სააპელაციო ინსტანციების განტვირთვას. თუ მოსარჩელე დარწმუნდა, რომ სასამართლომ საქმის გარემოებები შეაფასა არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების, არამედ ევროპული სტანდარტების საფუძველზე და, შესაბამისად,

მოსარჩელეს ჩამოუყალიბდა აზრი, რომ გადაწყვეტილება იყო სამართლიანი, მცირდება ალბათობა, მან საქმე გაასაჩივროს ზემდგომ ინსტანციაში. მით უფრო, რომ პირის მიზანი არის არა საქმის გასაჩივრება, არამედ სასამართლოს მიერ სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღება. ამ გზით თავიდან იქნება აცილებული ზედმეტი რესურსების ხარჯვა და ზემდგომი სასამართლო ინსტანციების გადატვირთვა.

თუ სასამართლოს გადაწყვეტილება მოსარჩელისათვის დამაჯერებელი აღმოჩნდა (მიუხედავად იმისა, რომ მისი სარჩელი არ დაკმაყოფილდა), ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლომ, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასთან ერთად, გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები, მცირეა იმის ალბათობა, რომ მან მიმართოს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს. თუ მოსარჩელე დარწმუნდა, რომ ეროვნულმა სასამართლომ მიიღო სამართლიანი გადაწყვეტილება, რომელიც ემყარება არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს, არამედ ევროპულ სტანდარტებსაც, მაშინ ეს საქმე ეროვნულ დონეზე დასრულდება. თუ მოსარჩელემ ვერ დაინახა პერსპექტივა, რომ საქმეს მოიგებს ევროპულ დონეზე, მაშინ ის აღარ მიმართავს ევროპულ სასამართლოს, მით უფრო, რომ ევროპულ სასამართლოში საქმის განხილვას ამჟამად ძალიან დიდი დრო (4-5 წელი) სჭირდება.

თავის მხრივ, სახელმწიფოსათვისაც მომგებიანი უნდა იყოს სასამართლოს მიერ არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის, არამედ ევროპული სტანდარტების საფუძველზე გადაწყვეტილების მიღება, რომელიც დაარწმუნებს მოსარჩელეს მიღებული გადაწყვეტილების სამართლიანობაში. არც სახელმწიფოს ინტერესებში არ უნდა შედიოდეს ის, რომ პირმა მიმართოს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს თავისი უფლებების დასაცავად.

ზემოაღნიშნულმა ანალიზმა ცხადყო, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენება ყველა მხარის ინტერესებშია და მისი მეშვეობით შესაძლებელია, რომ სასამართლო დავა გადაწყდეს სამართლიანად, დროულად და ნაკლები რესურსებით როგორც მოსარჩელისათვის, ისე სასამართლოსათვის (სახელმწიფოსათვის).

³⁰ იხ. კვლევა „საქართველოს სასამართლოების მუშაობაში ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების გამოყენების შესახებ“, რომელიც შეასრულა BCG Research-მა გაეროს განვითარების პროგრამის დაკვეთით. იხ. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საქართველოს სასამართლო პრაქტიკა, ნაწილი პირველი, 2006 წელი, გვ. 43.

³¹ იქვე, გვ. 44.